

Reality-tv en de transformatie van televisie

Daniël Biltereyst

Uit een recent jaarboek over de televisie in de wereld¹ blijkt hoezeer televisieprogramma's zoals 'Big Brother' en 'De Mol' internationaal bijzonder hoog scoren. Na de Verenigde Staten wordt nu ook in Europa de strijd om de prime-time steeds meer beslecht met allerlei vormen van reality-tv, zo blijkt. Rond dit soort programma's werd de afgelopen jaren stevig gedebatteerd. De vragen gingen van de bescherming van de privacy tot de mogelijke gevolgen van het overdadig tonen van openlijk geweld en seks. Maar de evaluatie hoeft niet altijd negatief te zijn, zoals uit deze bijdrage zal blijken.

In het kielzog van reality-tv is de televisie de afgelopen jaren steeds meer aandacht gaan schenken aan de individuele stem en de belangen van de burger. Denk hierbij maar aan praatprogramma's waarin een staal van de bevolking week aan week belangrijke maatschappelijke thema's behandelt. Ook het nieuws heeft een fundamentele transformatie ondergaan, waarbij het journaal een stuk toegankelijker is geworden, waarbij ook (via straatinterviews) gewone burgers aan het woord komen. Ondanks de hevige kritiek op reportagemagazines zoals 'Jammers' is het duidelijk dat dit soort factuele programma's bovendien hedendaagse thema's behandelen (exploiteren?), die voorheen maar zelden in de openbaarheid kwamen. Op deze manier zorgt de transformatie van de televisie voor een verbreding van het soort informatie en kennis dat door de televisie wordt verspreid. Naast de abstracte, afstandelijke analyse van de expert komen nu steeds meer bepaalde maatschappelijke groepen aan het woord, die voorheen nauwelijks een spreekbuis kregen.

Maar dit alles betekent geenszins dat we reality-tv en andere factuele programma's moeten ophemelen. Een kritische analyse van het maatschappelijk belang van de recente transformatie blijft noodzakelijk.

Big Brother als metafoor

Weinig programma's hebben de afgelopen jaren zoveel controversie uitgelokt als 'Big Brother'. Deze 'real life show' toont hoe mensen in een hermetisch afgesloten prefabhuis honderd dagen lang trachten samen te leven. Een volle batterij camera's en microfoons volgt hun handelingen en emoties op de voet. Dagelijks rapporteert de zender over de nieuwste ontwikkelingen, terwijl de fans via het internet het huis dag en nacht kunnen bezoeken. Om de twee weken kiezen de deelnemers en het publiek 'democratisch' wie het huis moet verlaten. Wie als laatste overblijft, wint een pot van vijf miljoen frank.

Net als in Nederland werd het programma ook in Vlaanderen uitvoerig becommentarieerd. Het debat ging over hoe de televisie-industrie steeds weer de grenzen verlegt en schaamteloos inspeelt op de – schijnbaar – banale behoeften van de kijker. Heel wat commentatoren zagen

¹ *European Key Facts: Television 2000*, uitgegeven door IP in november 2000. Zie ook *De Standaard*, 30 november 2000, p. 18.

in 'Big Brother' de ultieme peepshow, waarin de meest intieme gevoelens en handelingen uit de private sfeer definitief werden onthuld. De media voerden psychologen op om de gevolgen voor de deelnemers in te schatten. Ethici vroegen zich af of dit soort programma's niet in strijd was met de 'menselijke waardigheid'. Programmamakers stelden zich openlijk vragen over de toekomst van de televisie in het post-'Big Brother'-tijdperk.

Maar het viel op hoe, na een eerste golf van publieke verontwaardiging, het programma steeds ernstiger werd genomen. Het programma werpt immers heel wat vragen op over de rol van de televisie en andere populaire media in het afbouwen van grenzen tussen voyeurisme en obsceniteit, publieke en private sfeer, werkelijkheid/feitelijkheid en fictie (of 'fact and fiction'), authenticiteit en spel. Vanwaar komt bij voorbeeld die obsessie van de hedendaagse televisie om de private sfeer schaamteloos te exploiteren en zomaar bloot te leggen? Waarom lopen mensen schijnbaar zo gemakkelijk te koop met hun meest intieme emoties en gevoelens – vooral wanneer er een camera in de buurt is? Waarom tonen mensen hun lichaam? Vanwaar de behoefte van de kijker om onbekende mensen in een huiselijke omgeving te begluren?

Een cruciale vraag is natuurlijk: waarom wordt dit soort televisie precies nú gemaakt. Het succes van 'Big Brother' kan immers niet zomaar teruggevoerd worden tot eenvoudig voyeurisme: het programma is dan misschien wel een metafoor voor ruimere maatschappelijke vraagstukken. Het programma zou op een indirecte, maar scherpe wijze aantonen wat mensen rond deze millenniumwende wakker houdt. Speelt het programma niet, net als soaps, in op zeer actuele maatschappelijke thema's zoals de erosie van familiale solidariteit en van warme, intieme relaties tussen vrienden? Het programma lijkt de problematiek te behandelen van echtscheidingen, atypische en uiteenvallende kerngezinnen. Behandelt 'Big Brother' niet de reële bedreiging van de persoonlijke levenssfeer? Denk maar aan het bestaan van massale databestanden met persoonlijke gegevens of de alomtegenwoordigheid van bewakingscamera's. Of levert het in al zijn 'realisme' daar net geen openlijke kritiek op? En is het programma progressief - of net niet? Is 'Big Brother' geen Romeinse arena waarin gladiatoren (de deelnemers) de angsten van de gewone burger (de kijker) daadwerkelijk moeten ondergaan. Is 'Big Brother' niet, samen met heel wat andere soorten programma's binnen het 'reality-tv'-genre, 'poujadistisch' omdat het inspeelt op de private angsten van de kleine burger? Is er, tenslotte én in een veel breder en speculatiever verband, een samenhang tussen de exploitatie van de angst door de hedendaagse televisie enerzijds en de opkomst van extreem-rechts anderzijds? Vissen beide uiteindelijk niet in dezelfde vijver van persoonlijk ongenoegen, angst en onmacht?

Transformatie van de televisie: 'Reality-tv' en 'first person media'

Dit zijn natuurlijk hoogdravende vragen waar geen zinnig mens een sluitend antwoord durft op te formuleren. Maar toch is 'Big Brother' geen alleenstaand fenomeen. 'Big Brother' is immers exemplarisch voor een veel bredere transformatie van de televisie. Eerst en vooral is het programma een voorbeeld van de *explosie van factuele televisieformaten* in de richting van reality-tv. Naast de traditionele informatie- en duidingscategorieën (bij voorbeeld nieuws, documentaires, praatprogramma's) zijn sinds het einde van de jaren 1980 heel wat nieuwe, hybride genres ontstaan die zich enten op de werkelijkheid zonder hierbij technieken van dramatische reconstructie te schuwen. Het begrip 'reality-tv' stond oorspronkelijk voor programma's waarin de interventies van politie- of andere hulpdiensten werden getoond (bijvoorbeeld 'Unsolved Mysteries' of 'Rescue 911'). Het ging dan vaak om een spectaculaire mengeling van studiogetuigenissen van slachtoffers en politiemensen, dramatische reconstructies én ruwe authentieke beelden (afkomstig van bewakingscamera's, opnamen van

de politie of toevallige camcorderregistraties). Het geheel werd snedig gemonteerd, stevig onderbouwd met muziek en voorzien van commentaar. In iedere 'reality crime show' werd tegen een hoog ritme een hele reeks misdaden behandeld.

Maar 'reality-tv' groeide uit tot een koepelbegrip voor verschillende sub- en menggenres zoals docudrama, docusoaps ('Het leven zoals het is'), real-life-soaps ('Big Brother'), survival- ('Expeditie Robinson'), verborgen camera-, home video- ('Videodinges') en opsporingsprogramma's met gedramatiseerde onderdelen ('Oproep 2020'), evenals heel wat andere factuele 'human interest'-programma's met de klemtoon op het alledaagse leven ('Man bijt Hond'). Telkens werd een hoge klemtoon gelegd op authenticiteit, realiteit en op gewone burgers.

Naast de explosie van hybride, maar grotendeels factuele formaten is 'Big Brother', ten tweede, exemplarisch voor hoe de populaire media en vooral televisie steeds meer aandacht gaan schenken aan *getuigenissen van gewone burgers*. Dit gebeurt veelal in de vorm van persoonlijke, subjectieve statements geplaatst in een alledaagse, realistische setting. In dit verband wordt vaak de aandacht getrokken op de vervagende grenzen tussen private en publieke sfeer, waarbij de media subjectieve uitspraken, handelingen en emoties van gewone burgers in de openbaarheid brengen.

In dit verband is het interessant om te verwijzen naar het begrip '*first person media*' zoals Jon Dovey (2000) dit recentelijk heeft gebruikt. Dit begrip verwijst min of meer naar een zelfde corpus van recente programmaformules, waartoe reality-tv hoort, maar het legt nieuwe accenten in de hele transformatie van de populaire mediaproductie. Het begrip 'first person media' verwijst naar "subjective, autobiographical and confessional modes of expression which have proliferated during the 1990s – across print journalism, literature, factual TV programming and digital media" (Dovey, 2000: 1). De media hebben niet alleen meer aandacht voor factuele formules. Ze plaatsen steeds meer de individuele subjectieve ervaring op de voorgrond. Dit gaat volgens Dovey ten koste van de meer objectieve stem van de belangeloze expert.

Dit alles blijft niet zonder *gevolgen* voor de bestaande, meer traditionele formaten. Zo maakte het traditionele praatprogramma een evolutie door in de richting van meer participatie van de gewone 'burger'. Programma's zoals 'Eerlijk gezegd' of 'Goedele' worden dan ook gezien als een vervolg op de traditionele talkshow in de richting van 'audience discussion programmes' of publieksdiscussieprogramma's. Deze ontwikkeling schenkt tevens meer aandacht voor persoonlijke verhalen met een duidelijke emotionele ondertoon, vaak aangeduid als 'emo-tv', bekentnissen- of confrontatieprogramma's (bij voorbeeld 'Het spijt me' of 'Liefde op het eerste gezicht'). De objectieve, meer abstracte getuigenis van de expert wordt ook in dit soort praatprogramma's steeds meer geweerd in ruil voor het subjectief, persoonlijk relaas van de man/vrouw-in-de-sstraat.

Ook het *traditionele nieuws* maakte gelijkaardige ontwikkelingen door. Zo moet 'hard' nieuws (bij voorbeeld buitenlands nieuws) steeds meer plaats ruimen voor 'softer', 'human interest' nieuws. Het traditionele nieuws met zijn kenmerkende 'top down'-journalistiek lijkt plaats te ruimen voor een 'bottom up'-benadering (bij voorbeeld 'Koppen'). Dit laatste betekent dat het nieuws steeds meer gemaakt wordt vanuit het perspectief van de belangen, belangstelling en kennis van de gewone burger. Met een boutade stelt het begrip 'first person media' dat het hedendaagse televisienieuws minder experts toont, maar des te meer straatinterviews.

Het einde van de democratische rol van de nieuwsmedia?

Deze vluchtige schets van enkele ontwikkelingen binnen het televisieaanbod geeft aan dat niet enkel 'Big Brother', maar het hele fenomeen van reality-tv niet alleen staat. De hedendaagse televisie lijkt meer dan ooit op zoek naar het 'reële' en het 'authentieke' in de richting van de alledaagse individuele ervaring van de gewone burger in een private sfeer. Deze tendens beïnvloedt niet alleen de nieuwe factuele genres, maar spreidt zich verder uit naar het nieuws, informatieprogramma's en praatprogramma's op de televisie en zelfs elders. Heel wat van de beschreven tendensen gelden trouwens ook voor andere media zoals de pers of de radio².

De bloei van 'reality-tv' en de exploitatie van de private sfeer via 'first person media' werpen uiteraard heel wat vragen op. Naast ethische en deontologische kwesties (bij voorbeeld rond privacy) bestaat er nogal wat ongerustheid over de bredere maatschappelijke gevolgen. Dit geldt niet alleen voor sommige vormen van reality-tv, waarin openlijk geweld wordt getoond (bij voorbeeld 'America's Most Wanted').

Vooraf de transformatie van het traditionele nieuws roept heel wat vragen op. Voornamelijk omdat deze programmacategorie veelal wordt beschouwd als een boegbeeld en een uniek middel om de consument te kneden tot een maatschappelijk bewuste en goed geïnformeerde burger. Het gebrek aan deskundige duiding bij maatschappelijk belangrijke thema's kan dan gezien worden als een vorm van desinformatie aangezien het televisienieuws voor heel wat burgers een belangrijke informatiebron is. Het televisienieuws richt zijn blik, aldus de kritiek, steeds meer op het persoonlijke en maskeert de ware achtergrond van maatschappelijke en politiek-economische ontwikkelingen. Het nieuws lijkt dan verworden tot infotainment en tabloidisering, wat enkel bijdraagt tot een stereotype verbeelding en een beperktere kennis. Abstracte analyse van de ware achtergrond verdwijnt voor een meer gefragmenteerd beeld vol subjectieve individuele meningen.

Dit kan op termijn ernstige implicaties hebben voor hoe een samenleving via media consensus nastreeft. Technieken van subjectivering, personalisering en fragmentatie kunnen zorgen voor een implosie van de moderne publieke ruimte waarin niet langer gezocht wordt naar consensus. Gevreesd wordt dat een te grote klemtoon op de individuele stem wel eens zou kunnen leiden tot een versplintering van de publieke ruimte en het publieke debat.

Deze vrees sluit nauw aan bij een ruimere kritiek op onze nieuwsmedia. De afgelopen jaren laaide de kritiek op de democratische rol van de media (en vooral de televisie) opnieuw hoog op. Opvallend is dat deze kritiek nu ook vanuit de mediasector zelf wordt geformuleerd. Recentelijk nog hekelde Miel Dekeyser (in 'De media een pretpark', 2000) de devaluatie van het televisienieuws, hierbij luidruchtig gesteund door andere ex-tenoren van de BRT/VRT-nieuwsdienst. Hugo De Ridder sprak (in 'Persvrijdal', 2000) over de catalyserende rol van de (beeld)media in de richting van meer 'emocratie'. Hiermee leek De Ridder aan te geven dat de media en opnieuw vooral de televisie een tijdbom plaatsen onder enkele van onze democratische basisinstrumenten: emotie verdringt steeds meer het belang van rationele argumenten om via overleg en debat te komen tot consensus en een doordacht beleid. Op de achtergrond van deze fundamentele kritiek staat een politiek-economische analyse: de media worden steeds meer in de richting geduwd van harde ondernemingen waar winst en

² Zo beschrijven we verder hoe de televisie de idee van alternatief forum voor debat en representatie tracht vorm te geven via bij voorbeeld talkshows. Ook radioprogramma's zoals 'Groot Gelijk' (Radio 1) hebben een dergelijk opzet.

publieksmaximalisatie primeren. Volgens de critici verzaken de media en vooral de televisie steeds meer aan hun democratische basisfunctie om burgers op een degelijke, onafhankelijke en kritische wijze te informeren over het reilen en zeilen in de samenleving.

Ook van hun bemiddelende rol in het project van de 'civil society' lijkt geen sprake meer... Dit laatste betekent dat de media in onze samenleving niet langer fungeren als een soort 'go between' tussen de kwetsbare belangen van de burger enerzijds en de gevestigde politieke, economische en sociale organisaties anderzijds. In dit middenveld zouden de media, samen met andere organisaties en bewegingen, een cruciale bemiddelende rol kunnen spelen: de media, zo luidt de theorie, kunnen in onze samenleving een fundamentele schakel vormen in de vertaling van de stem van de burger én in de verdediging van zijn belangen. Maar aangezien de (meeste) media gedomineerd worden door een bikkelharde economische logica, wensen ze die bemiddelende rol niet op te nemen en zijn ze enkel uit op het behagen van en zo groot mogelijke doelgroep. Volgens de critici is die bemiddelende rol zelfs structureel onmogelijk omdat de media geheel ingekapseld zitten in de machtslogica van de gevestigde instituties...

Cultureel burgerschap, democratisering en verbreding van de publieke ruimte?

Tegen deze rechtlijnige kritische visie valt bijzonder veel in te brengen. Veel hangt hier af van hoe men de maatschappelijke rol van de media inschat. Deze rol is niet beperkt tot het verschaffen van kritische, onafhankelijke informatie. Naast informatieverschaffing is het belangrijk dat de media ook een brede toegankelijke plaats vormen voor de uitwisseling van informatie evengoed als kennis en ervaring. Naast deze eis voor een betere toegang tot de media en een bredere vertaling van het concept 'informatie' is ook representatie belangrijk. Deze vraag naar een representatieve diversiteit stelt dat meer aandacht moet worden geschonken aan allerlei minderheden en andere groepen die normaliter moeilijk in de openbaarheid komen. Centraal in deze visie is dat de media fungeren als een *forum* waar burgers een breed publiek en open debat kunnen voeren over maatschappelijk belangrijke kwesties. In een ideale visie van een volwaardig cultureel burgerschap groeiende media uit tot een alternatief parlement waaraan iedere burger moet kunnen participeren.

Tot daar de theorie. Maar wat opvalt is dat, zelfs binnen de huidige hoogst commerciële mediaconstellatie, heel wat van deze idealen niet zo veraf lijken... Eerst en vooral blijkt uit nogal wat studies dat onze media een groter *vertrouwen* genieten bij de bevolking dan heel wat andere belangrijke maatschappelijke instituten. Dit soort studies dient met een korrel zout te worden genomen, terwijl vertrouwen natuurlijk een delicaat en relatief begrip is. Maar toch lijkt de kloof tussen de burger en de media minder diep dan bij, zeg maar, het politieke bedrijf of justitie. En dit heeft nogal evidente oorzaken. Zo hebben onze massamedia, als weinig andere instituten, een continue binding met de burger. Al was het maar via de dagdagelijkse lees/kijkcijferstrijd.

Ten tweede is het opvallend hoezeer de hedendaagse televisie meer dan ooit de stem van de burger centraal plaatst en alles in dienst zet van een zo groot mogelijke *toegankelijkheid*. Dit is nogal opvallend voor het nieuws, waar heel wat technieken worden gehanteerd om de berichtgeving toegankelijker te maken. En dit was ook noodzakelijk. Zowat alle studies over de begrijpelijkheid van het nieuws tonen aan dat het dagelijkse journaal voor een overgroot deel van de bevolking veel te moeilijk is/was. De poging om meer mensen bij het nieuws en informatieprogramma's te betrekken (o.m. via straatinterviews, meer human interest, meer aandacht voor onderwerpen met een directe relevantie), wordt vaak scherp aangevallen. Maar

vanuit een participatief-democratisch oogpunt valt er wel wat te zeggen voor meer toegankelijk nieuws en informatieprogramma's ('Koppen', 'Schaduwkabinet', 'Bracke & Crabbé').

In het verlengde hiervan bespelen, ten derde, nogal wat nieuwe programmaformaten nog meer idealen van de participatieve democratie. Zo lijken publieksdiscussieprogramma's zoals 'Eerlijk Gezegd' te functioneren als een alternatief parlement, waar een staal van de bevolking met argumenten en 'echte levenservaringen' discussiëren over belangwekkende maatschappelijke thema's. In deze praatprogramma's wijkt de expert weliswaar definitief voor de alledaagse authentieke stem van de burger. Geheel in de traditie van de participatieve democratie lijkt de televisie de toeschouwer zelfs steeds meer inspraak te geven in de programmatie. In sommige gevallen is de stem van de burger zelfs van doorslaggevend belang voor de ontwikkeling van het programma zelf (televoting, sms-berichten in 'Bracke & Crabbé', het wegstemmen van kandidaten in 'Big Brother').

Ten vierde is het nogal duidelijk dat de nieuwe factuele programmaformaten op een zeer eigenzinnige wijze *hedendaagse maatschappelijke problemen en thema's* aanboren. Zo lijkt het ons geen toeval dat de hele transformatie van de televisie in de richting van 'reality-tv' en 'first person media' (begin jaren '90) samenvalt met de *terugkeer van grote ethische vraagstukken in het publieke debat*. Dit heeft onder meer betrekking op de persoonlijke sfeer, gaande van vraagstukken over seksualiteit (zie bijvoorbeeld het debat over transseksualiteit), gezinsproblematiek (ouderschap bij homoparen), voortplanting (het debat over bio-ethiek), zelfbeschikkingsrecht (euthanasie) tot vragen over identiteit. Al deze thema's komen dan niet toevallig overvloedig aan bod in praat- ('Goedele') of andere factuele programma's ('Jammers'). Dit soort programma's worden doorgaans scherp bekritiseerd omwille van de (vaak eenzijdige) exploitatie van deze thema's. Maar uit onderzoek blijkt anderzijds dat het publiek van de televisie eenvoudigweg verlangt dat ze dergelijke kwesties behandelt in steeds weer nieuwe 'scenario's', met steeds weer nieuwe 'authentieke' cases.

Deze exploitatie van belangrijke maatwekkende thema's heeft ook betrekking op andere vormen van persoonlijk onbehagen, vooral in de richting van de nood aan intieme en warme *interpersoonlijke relaties*. De televisie toont deze thema's (probleem van het gezin, relaties, liefde, intimiteit) vaak op een rituele wijze. Niet alleen soaps of 'dating programma's' (bijvoorbeeld 'Blind Date'), maar ook praatprogramma's ('confessional chat show') en bepaalde vormen van reality-tv ('Big Brother') leggen de klemtoon op intieme relaties tussen mensen/personages. De afgelopen jaren werd dit expliciet tonen van intieme (liefdes)relaties neergehaald als 'emo-tv', voyeurisme en exhibitionisme. Maar de opkomst van intimiteittelevisie roept interessante vragen op. Volgens de Franse (media)sociologe Dominique Mehl (1996: 12-3) stoort dit soort televisie omdat het irrationeel discours nu zomaar de publieke sfeer betreedt:

“Sphère de libre expression et scène d'apparition pour les acteurs sociaux, l'espace public est fondé en raison. Il étale des preuves, des documents, des convictions, des croyances... La télévision de l'intimité ne respecte pas cette règle du jeu. Fondée sur l'expression des émotions et sur le témoignage, elle exhibe de l'expérience et valorise la monstration.”

'Intimiteittelevisie' stelt volgens Mehl fundamentele vragen over de definitie van de publieke en private sfeer, alsook over de status van expertise, kennis en ('echte') ervaring. Maar

fundamenteel ziet zij intimiteittelevisie als een symptoom van dieperliggende maatschappelijke problemen:

“La télévision de l’intimité se caractérise, dans une période de crise du lien social et de déclin des mouvements sociaux, par un mode d’intervention particulier dans le champ politique. Accueillant les blessures individuelles, les destins malheureux, les misères sociales, elle expose et fait parler la souffrance.” (p. 235)

Een laatste soort maatschappelijke thema’s, die overvloedig door de nieuwe factuele programma’s worden aangeboord, hebben betrekking op de relatie tussen *het individu en de samenleving* in een bredere zin. Een voor de hand liggend en zeer actueel thema betreft *angst*, gekoppeld aan onveiligheid(sgevoel) en de nood aan geborgenheid. We kunnen hier gemakkelijk het verband legt tussen het succes van reality-tv, de verbeelding van geweld en – wat René Boomkens (1996) noemt – de ecologie van de angst. Boomkens verbindt angst met het toenemend risico in de neoliberale samenleving. Hij ziet in de huidige samenleving een heel systeem van geborgenheid, gaande van shopping centra (aan de ‘veilige’ rand van de stad, met interne veiligheidsdiensten), het gebruik van de GSM (voortdurende bereikbaarheid, ook in gevaarlijke omstandigheden), de autocultuur (veilig achter gesloten ramen en deuren, vooral in de stad) tot de overdreven thematisering van geweld en veiligheid in film en op de televisie. ‘Reality crime shows’ vormen een goed voorbeeld van de media als ‘angstmachines’. Maar ook in heel wat andere factuele programma’s komt het thema van angst en (on)veiligheid in extreme mate aan bod. Zo thematiseert ook ‘Big Brother’ de tegenstelling tussen de veilige private sfeer (cocooning) tegenover de bedreigende buitenwereld.

Naast dit uitgebreid punt over de exploitatie van hedendaagse thema’s door reality-tv en andere factuele programma’s, kunnen we ten vijfde ook verwijzen naar de *verbreding van de publieke ruimte*. Deze verbreding heeft enerzijds betrekking op het soort informatie dat nu in de openbaarheid komt. Het gaat dan niet langer om objectieve, abstracte analyse en informatie, maar steeds meer ook subjectieve, concrete individuele ervaringen. Het lijkt dan dat de televisie is uitgegroeid tot een breder forum voor de uitwisseling van informatie, kennis én ervaringen. Hierbij dient men te durven erkennen dat individuele ervaringen vaak een verrijking kunnen betekenen voor een betere kennis van specifieke maatschappelijke problemen.

Anderzijds heeft deze verbreding ook betrekking op wie het publieke forum kan betreden. Hier is het duidelijk dat de televisie steeds meer een stem geeft aan bepaalde maatschappelijke groepen, die voorheen veelal niet aan bod kwamen. Dit mediaoptreden kan uiteraard bestaande stereotype beelden versterken (het fenomeen van de ‘freak’ in bijvoorbeeld ‘Jammers’), maar in sommige gevallen werkt de televisie net taboedoorbrekend. In ‘Eerlijk Gezegd’ bijvoorbeeld wordt een prostituee geleidelijk aan een intelligente vrouw met heel gewone dagelijkse bekommernissen.

Evaluatie: mogelijkheden en voorwaarden van de consumptiecultuur

Deze analyse van de recente transformatie van de televisie lijkt hoopvol. Maar toch valt er heel wat op af te dingen. Een belangrijke kritiek betreft de manier waarop de hedendaagse televisie democratie simuleert. Het overvloedig gebruik van de retoriek van de democratie is op zich bijzonder interessant, maar is het niet meer dan een spel? Zo valt het spel met democratische fundamenten (rationele argumenten, participatie, alternatief parlement, vertegenwoordiging, stemrecht, vrij debat, enz.) gemakkelijk onderuit te halen: in een poging

om zoveel mogelijk mensen bij een programma te betrekken, *exploiteren* programmamakers de theatrale *illusie* van democratie, inspraak en macht. In het verlengde van Bourdieu zou men kunnen stellen dat de media (a fortiori reality-tv) uiteindelijk meer verhullen dan tonen ('cacher en montrant'). Dit spel van de democratie geeft slechts een illusie van macht, wat enkel leidt tot een neutralisering van reële macht. Op de achtergrond van deze 'perverse' exploitatie van de democratische symbolen staat de commercialisering van het medium.

Dit geldt ook voor de manier waarop maatschappelijke thema's worden behandeld. Zo bestaat er terecht heel wat kritiek op de manier waarop reality-tv dit doet. Denk maar aan de verbeelding van geweld, angst en onveiligheid in 'reality crime shows' of in sommige opsporingsprogramma's. De dictatuur van dramatiek en kinetiek levert vaak snel gemonteerde portretten van mensen en situaties, die dan uitmonden in 'freaks'. Zo kregen programma's als 'The Jerry Springer Show' vaak het verwijt enkel smaakloze retelevisie te promoten waarin extravagante freaks - al dan niet geveinsd - met woede en woorden mekaar te lijf gingen.

Het argument van de verbreding van informatie in de richting van kennis en ervaring is ook voor heel wat kritiek vatbaar. Cruciaal hierbij is dat de verdedigers van reality-tv en dergelijke voortdurend uitgaan van de *positieve aspecten* van dit soort televisie. We zijn echter van oordeel dat we het maatschappelijk belang van de transformatie van de televisie bijzonder kritisch moeten blijven benaderen. De verdedigers van reality-tv en 'first person media' lijken ons vaak te veel de positieve, grensverleggende en/of progressieve mogelijkheden van dit nieuwsoortig aanbod aan te prijzen. In vele gevallen gebeurt echter net het omgekeerde. Heel wat nieuwe programmaformaten dragen vaak erg reactionaire ideeën uit. Hier kunnen we bijvoorbeeld verwijzen naar de vaak ongenueanceerde positieve beeldvorming van politie- en andere hulpdiensten in docusoaps of reality crime shows, waarbij de verheerlijking van het individu (de redder) geplaatst wordt tegenover een onduidelijk gedefinieerde staat. In dit soort televisie wordt de wereld tevens vaak afgeschilderd als chaotisch en gevaarlijk, wat het onveiligheidsgevoel kan versterken. Opsporingsprogramma's dragen bovendien vaak een ideologie van 'community-policing' en van 'crime control' uit (het doel is de bestaande sociale orde te herstellen).

Bij dit alles valt het ons tevens op hoezeer de verdediging van dit soort televisie vertrekt vanuit een discours waarin de maatschappelijke *mogelijkheden* van dit soort programma's worden onderstreept. Het wetenschappelijk onderzoek rond de invloeden en betekenis over dit soort programma's staat nog niet ver, maar het is opvallend hoe voortdurend gewezen wordt op het "*potentieel*" in het kader van de 'civil society'. Ook hier zou de uitwerking wel eens een erg onverwachte uitwerking kunnen hebben.

Een andere belangrijke kanttekening bij de verbreding van de typologie van de informatie is dat de verdediging ook hoogst *conditioneel* is. Dit betekent dat de mogelijkheden van reality-tv en 'first person media' om ook individuele ervaringen in de schijnwerper te zetten, gestoeld is op de uitdrukkelijke voorwaarde dat dit een nuttige aanvulling kan betekenen bij de meer traditionele vormen van factuele informatie. De verbreding van de 'public knowledge' kan met andere woorden enkel gerealiseerd worden op voorwaarde dat nieuws en duiding nog steeds een tegengewicht kunnen bieden.

Deze opmerkingen over het conditioneel en potentieel karakter van de verdediging van reality-tv en andere nieuwe formaten betekenen geenszins dat dit soort televisie verwerpelijk is. Het heeft ontegensprekelijk gezorgd voor een verbreding van het soort informatie dat door de televisie wordt verspreid, terwijl de media lijken uit te groeien tot een breder toegankelijk

forum voor de uitwisseling van kennis en ervaringen. Maar toch willen we waarschuwen tegen een te euforische evaluatie. Het is – zoals steeds - noodzakelijk om complexer na te denken over de maatschappelijke betekenis van deze recente transformaties.

LITERATUUR

BILTEREYST, D. (2000) *Realiteit en fictie: tweemaal hetzelfde?* Brussel: Koning Boudewijnstichting. (m.m.v. S. Van Bauwel en Ph. Meers)

BOOMKENS, R. (1996) *De Angstmachine: over geweld in films, literatuur en popmuziek.* Amsterdam: Balie.

BOURDIEU, P. (1997) *Sur la Télévision.* Parijs: Seuil.

DOVEY, J. (2000) *Freakshow. First Person Media and Factual Television.* Londen: Pluto Press.

LANE, R. (2000) *The Loss of Happiness in Market Democracies.* New Haven: Yale University Press.

LANGER, J. (1998) *Tabloid Television. Popular journalism and the 'Other News'.* Londen: Routledge.

MEHL, D. (1996) *La Télévision de l'Intimité.* Parijs : Seuil.

MURDOCH, G. (1999) 'Rights and representations: public discourse and cultural citizenship', in J. Gripsrud (red.) *Television and common knowledge.* Londen: Routledge.

NICHOLS, B. (1994) *Blurred boundaries. Questions and meaning in contemporary culture.* Bloomington: Indiana University Press.

Personalia

De auteur is professor aan de vakgroep Communicatiewetenschappen van de Universiteit Gent, waar hij film-, televisie- en culturele mediastudies doceert. Hij publiceert vooral over onderwerpen op het snijvlak van internationale communicatie en culturele mediastudies.